

Hogy mindig borzongunk a durva nyárban,
és megtelvé cukorral, mint a szőlő,
vaktában hirdetünk valamit kiabálva?

Csak egyszer vittél volna ki a te jegedre!
tettél volna rám kalapot meg lágy fényt, ami csak kell,
s lakkoztál volna le megérdemelt helyemre!

TONIO KRÖGER UTOLSÓ SZERELME

Thomas Mann életművének értékelésében bizonyos periodicitással váltották egymást a megközelítés legfőbb szempontjai. Voltaképpen maga az író jelölte ki őket, mégpedig korántsem csupán szépirodalmi alkotásainak témái vagy stílus eszközei által, hanem legalább ugyanennyire a nekik szentelt esszéisztikus írásain keresztül. Goethét leszámítva ugyanis nincs a világirodalom nagyjai között még egy, aki annyi ismertetést és magyarázatot fűzött volna műveihez, mint Thomas Mann. Az értelmezésre kezdetben és azután még jó ideig a művész és a polgár létformája közti áthidalhatatlan ellentét nyomta rá a bélyegét. Ennek az ellentétnek gyötrelmeit és megjelenítésük módzatait fejtegette a Mannról szóló írások legtöbbször. Újabb és modernebb interpretációk alapjául szolgált a mitoszok humanizálásának legfőbb eszközéül tekintett ironia. THOMAS MANN, AZ IRONIKUS NÉMÉT – ez nem csupán címül szolgált egy jelentős monográfiához (az ötvenes évek végén írta Erich Heller), de bátran jelölhetnénk vele az íróval foglalkozó tanulmányok egy korszakát is. Mintegy másfél évtizede pedig tanúi lehetünk egy merőben más, jóval komorabb színezetű magyarázó elv mind gyakoribb érvényesítésének a manni alkotások születésével

kapcsolatban. Az író naplójának 1977-tel kezdődő és még ma sem befejezett közzététele nyomán bizonyossá vált, amit a TONIO KRÖGER vagy a HALÁL VELENCÉBEN alapján már jóval korábban is sejtettek a kifinomult lélektani szimattal rendelkezők. Nevezetesen: a naplóíró igazán jelentős erotikus vonzalmait kora ifjúságtól folyamatosan tizenéves fiúk vagy fiatal férfiak váltották ki.

Bő két évtizeddel halála után, naplóján keresztül, tehát akaratlanul – sőt bizonyára akarata ellenére – ismét maga az író adott tápot egy új irányzatnak, amely már nem csupán a két említett elbeszélés keletkezésének gyökereit kívánta fölmutatni a homoerotika hangsúlyozásával, hanem igényt támasztott rá, hogy magyarázatul szolgáljon az egész életmű alapjaira nézve. „Thomas Mann és a homoszexualitás”, sőt, „Thomas Mann homoszexualitása” – ilyen vagy ehhez hasonló címmel, esetleg alcímmel tanulmányok és könyvek egész sora látott napvilágot, igyekezve megfejtetni a legkülönbözőbb művek egésze vagy egyes részei mögött meghúzódó tudatos vagy tudattalan alkotói szándékot.

Részletezésre nincs hely itt, ám enélkül is könnyűszerrel belátható, hogy – némely részizgazságot megvilágító ereje da-

cára – milyen egyoldalúságra, sőt leegyszerűsítésekre vezet, ha uralkodóvá, netán kizárólagossá válik ez a szempont az életmű értékelésében.

Az irodalomszerető laikus eddig is vajmi keveset törődött azzal, hogy kedvelt, sőt esetleg kedvenc íróját miképpen ítélik meg és magyarázzák – olykor épp az aktuális divatnak hódolva – az irodalomtudomány különböző irányzatait képviselők. Itt azonban másról és többről van szó. A naplók – számtalan egyéb mellett – valóban ráirányították a figyelmet Thomas Mann egyénisége egyik kétségkívül fontos vonására, amely a pubertás korától fogva folyamatosan érvényesült, és amelyről eddig nem volt tiszta képünk. Az 1950. augusztus 28-i naplóbejegyzés szavaival ekként jellemezhető tömören ez a lelki adottság: „*Axióma számomra, hogy az »isteni ifjú« csodálatra méltó valója fölülmúl mindenfajta nőiséget, és az általa keltett vágyakozáshoz semmi sem hasonlítható ezen a világon.*” Intenzív homoerotikus hajlam érvényesül tehát, mely azonban a polgári önfegyelmezés folytán nem jutott el a szabad kiélésig. Thomas Mann, noha többször és huzamosan gyulladt szerelmre fiatal férfiak iránt (maga sorolja föl őket 1950. július 16-án), sohasem létesített homoszexuális kapcsolatot.

Ezeket a mély lelki megrázkódtatásokkal járó, sok szenvedést és olykor a boldogság fölemelő érzését hozó szerelmeket tizenkét és ötvenkét éves kora között élte át az író. Életének ezen időszakából származó naplóit azonban megsemmisítette. (Csak az 1933. március közepétől vezetett naplók maradtak fenn folyamatosan. Elkerülték a tűzhalált az 1918. szeptember 11-től 1921. december 1-jéig terjedő följegyzések is, de ebben az életszakaszban nem fordult elő komoly szenvedély.) Bár naplója egy odavetett mondatában azzal nyugtatta magát, hogy ezekről a műveken is nyomot hagyó érzelmi viharokról – élete féltve őrzött tit-

kairól – nem számol be majd semmilyen irodalomtörténet, több mint valószínű, hogy önmagának sem bevallottan azért óhajtotta volna, ha mégiscsak tudomást szerez róluk valamikor a világ. Különbömiért idézné föl őket immár az utókorra maradó naplója lapjain, amikor hosszú idő után újból hatalmába keríti őt egy ilyen szerelm? Bizonyosra vehető, hogy élete utolsó huszonkét évének naplóit a korábbiaktól eltérően azért nem égette el, mert hiteles dokumentumként kívánta őket hátrahagyni az emigrációval kezdődő megpróbáltatásairól. De korántsem csupán róluk, hanem egyúttal személyisége egészéről is. (Noha persze kikötötte, hogy a halálát követő harmadik évtized kezdetéig nem szabad föltörni a följegyzéseit tartalmazó csomag pecsétjét.)

Lényeges vonása volt ennek a személyiségnek a homoerotika. Szépnek ítélt fiúk és fiatal férfiak iránti érdeklődésről és az irántuk érzett vonzalomról a napló számtalan helyén találunk rövid bejegyzést. A följegyzések hosszú sora szól viszont egy igazi föllángolásról. Ez már valóban párhuzamba állítható azokkal a régiekkel, amelyekkel kapcsolatban nem maradt fenn ilyen részletes beszámoló az „eseményekről”. Idézőjelbe kívánkozik a szó, mivel látni fogjuk, hogy most éppúgy nem történik lényegében semmi, ahogy minden bizonyonnyal nem történt évtizedekkel korábban sem. Minden „történet” kimerül a szerelmes érzéseinek hullámlásában, fantáziálásában, gondolati reflexióiban.

1950 júniusának végén, a II. világháborút követő harmadik európai útja során ismerkedett meg Thomas Mann „utolsó szerelmével” Zürichben. Mintegy húsz nap telt el azóta, hogy a városban nagyszabású ünnepek keretében ülte meg születése 75. évfordulóját. Egy tizenkilenc éves német pincér volt a heves érzelmek kiváltója, név szerint Franz Westmeier. A másfél éve közreadott 1949–

50. évi naplók sajtó alá rendezője kiderítette róla, hogy ma bankettrendező főpincéreként dolgozik New Yorkban.

Alakja június 25-én bukkan föl először a naplóban. Ekkor csupán ennyi áll róla: „*Csinos müncheni pincér.*” Négy nappal utóbb pedig: „*A kis »müncheni« szolgált ki.*” Az érdeklődés, sőt vonzalom fokozódásáról a július 3-ával kezdődő följegyzések adnak hírt. Ekkor már hosszabban foglalkoznak a fiú személyével, és hamarosan nem múlik el nap, hogy ne esnék szó róla meg a vele kapcsolatos érzelmekről. Ez utóbbi dátummal érdemes tehát kezdeni a naplóból vett szemelvényeket, amelyeket folyamatosan közlünk a hónap utolsó előtti napjáig. Szögletes zárójelbe tett három pont jelzi néhány olyan nap följegyzéseinek elhagyását, amikor Franzl nincs bennük jelen. Aztán fél hónapnyi szünet következik. Nem mintha ez idő során nem foglalkoztatná a naplóíró, noha persze csökkenő intenzitással, a fiú meg az általa ébresztett szenvedély, de a helyszűke takarékossgot parancsol. Egy hónapnyi távollét után, augusztus közepén látja őt viszont az író; erről az utolsó találkozásról följegyzettek természetesen nem lehet nélkülözni. Két héttel később pedig, már Amerikában, otthona felé utazva, mintegy összefoglalást ad erről a számára éppoly fontos, mint amennyire kínzó és kínos élményéről. Amit ekkor papírra vet, az önként kínálkozik e szerelme történetének lezárásául, noha Franzl alakja még ezt követően is föl-föltűnik a napló lapjain.

Szóljunk néhány szót az író személyes körülményeiről is, amelyek nélkül nehezen érthetők följegyzései. 1950. április 19-én indult el kaliforniai otthonából, hogy először az Egyesült Államok keleti felébe, majd Európába utazzék. Kíséretében van a felesége, Katia, akit a napló mindig K. rövidítéssel nevez meg, valamint legidősebb gyermekük, Erika. Fölolvasásokkal tarkított svédországi, majd

párizsi tartózkodás után május közepétől Svájc különböző helyein fordulnak meg. Június 6-án Zürichben ünnepli az író 75. születésnapját. Pár nappal utána Katia Mann-nak egy nőgyógyászati műtét végett be kell vonulnia a hirslandeni klinikára.

Az európai út során sem szünetel a munka: készül A KIVÁLASZTOTT. Róla van szó, valahányszor a napló fejezetet emleget. Olykor „Gregor” vagy „Gregorius” néven szerepel a regény.

Június 24-én éjjel az észak-koreai csapatok átlépték a 38. szélességi fokot: kitört a háború Koreában. Több mint négy évtized távolából, a ma már köztudott tények ismeretében különösnek tűnhet, mennyire elitélő Thomas Mann véleménye új hazájának, Amerikának ebben a háborúban és ekkor a világban játszott szerepéről, egyáltalán az amerikai közállapotokról. Ne felejtjük el azonban, hogy ezek az évek a mccarthyizmus, a hisztériáig fokozódó kommunista- és szovjetellenes hecckampányok virágkora. Számtalan támadásban volt része az írónak, minden alap nélkül kommunista-sággal vádolták, és ismételten fölrották neki, hogy az előző évben, Goethe születésének 200. évfordulóján ellátogatott a szovjet megszállási övezetben levő Weimarba. A már ekkor latolgatott „második emigráció” terve két év múlva valósul meg: 1952 közepén Thomas Mann odahagyja Amerikát, és véglegesen Svájcba költözik.

Az egyes napok följegyzéseihez fűzött magyarázatok a legszükségesebbeket közlik csupán. A naplóíró nem ügyel a szemelvények pontos leírására, még szerelme tárgyának nevét is négyféle alakban találjuk. Csupán ebben az esetben ragaszkodtunk betű szerint a kéziratához, a többi nevet szabályos formában közöljük, hogy ne kelljen szaporítani a jegyzeteket.

Schweitzer Pál